

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม
ในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

Development of Selective Course on Raising Social Cohesion in
an Aging Society for the Quality of 4-Dimensional Aging for
Students Grade 6

แขก บุญมาทัน

Khak Boonmatun

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

Faculty of Education, Phetchabun Rajabhat University

Corresponding author E-mail: Khak.boon@pcru.ac.th

Received: May 10, 2023; Revised: February 21, 2024; Accepted: April 19, 2024

บทคัดย่อ

มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการจำเป็น 2) สร้างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม 3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา 3 ระยะ คือ ระยะ 1 ศึกษาความต้องการจำเป็น ดำเนินการ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านแนวคิด ทฤษฎี ขั้นที่ 2 สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา ขั้นที่ 3 ตรวจสอบความถูกต้องและความตรงของข้อมูลกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่มด้วยประเด็นการสนทนากลุ่ม ระยะ 2 สร้างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม ดำเนินการ 3 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 ยกร่างหลักสูตรโดยสังเคราะห์ข้อมูลจากขั้นที่ 1 ขั้นที่ 2 ตรวจสอบหลักสูตร โดยใช้การสนทนากลุ่ม ด้วยประเด็นการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปอุปนัย ขั้นที่ 3 ทดลองนำร่องและใช้หลักสูตร จำนวน 2 ครั้ง ระยะ 3 ทดลองใช้ในสภาพจริงเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีแบบไม่อิสระ ผลการวิจัย พบว่า 1) หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมมีความต้องการจำเป็นอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด 2) หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม มี 3 ส่วนคือ 2.1) ส่วนนำ 2.2) ส่วนเนื้อหา มีขอบข่ายของเนื้อหา 4 หน่วย คือ ครอบคลุมของฉันทน์ บทบาทหน้าที่ของฉันทน์ การดูแลสมาชิกในครอบครัว การปฏิบัติหน้าที่เพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ ใช้เวลา 20 ชั่วโมง จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ ข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ตและครอบครัว และการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง 2.3) เอกสารประกอบหลักสูตร 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังใช้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมฯ สูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ: หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม, แรงยึดเหนี่ยวทางสังคม, สังคมสูงวัย

Abstract

The objectives were to 1) study essential needs 2) create the selective course curriculum 3) compare learning achievements on the topic of social cohesion in an aging society for 4 dimensions of quality for the elderly, conduct research according to research and development methods in 3 phases: Phase 1: study the necessary needs, proceeding in 3 steps: Step 1: analyze and synthesize relevant documents and research on concepts and theories; Step 2: interview stakeholders by using structured interviews with 30 stakeholders. The data were analyzed by analysis, synthesize the content. Step 3: Check the correctness and consistency of the information with 10 experts using group discussion methods with group discussion topics. Phase 2: create social cohesion course curriculum. by carry out 3 steps: Step 1: draft the curriculum by synthesizing information from step 1, Step 2, examining the curriculum by using group chat with the topic of group discussion with 10 experts, the data were analyzed using inductive conclusions. Phase 3: pilot test and use of the curriculum 2 times. Phase 3: trial in real conditions to study academic achievement on the topic of social cohesion in an aging society in order to elderly quality in 4 dimensions of 30 Grade 6 students. The data were analyzed using the mean, standard deviation and independent t-test. The research results found that 1) the selective course curriculum had the highest level of need. 2) the selective course curriculum had 3 parts: 2.1) the introduction section, 2.2) the content section, which had the scope of the content, 4 units was My family, My role, Caring for family members, Performing duties for the quality of the elderly in 4 dimensions took 20 hours, organizing learning activities that encourage students to study and research on their own. The important learning resources were information from the internet and family and measurement and evaluation according to actual conditions 2.3) curriculum documents 3) academic achievement on the topic of social cohesion in an aging society for the quality of the elderly in 4 dimensions for Grade 6 students after using the selective course curriculum. The significantly higher than before using the curriculum at the 0.01 level.

Keywords: Selective Course, Social Cohesion, Aging Society

บทนำ

ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวที่มีความอบอุ่นจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่มีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ มีสมาชิกอาศัยอยู่ร่วมกันหลายรุ่น เช่น รุ่นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลูก และหลาน ซึ่งสมาชิกทุกคนล้วนปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ และดูแลกันเป็นอย่างดีตามขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอด

ต่อมา คือ การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความกตัญญูต่อบิดา มารดาหรือญาติผู้ใหญ่ซึ่งเป็นแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมที่สำคัญ (พูนสุข เวชวิฐาน, 2557, น. 16) หากแต่ในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีจำนวนครอบครัวแห่งกลางหรือครอบครัวที่มีรุ่นปู่ตายอายุอาศัยอยู่กับรุ่นหลานเพิ่มขึ้นจาก 1% เป็น 2.1% ของจำนวนครัวเรือนไทยทั้งหมด และ 76% ของครอบครัวแห่งกลางอาศัยอยู่ในชนบท (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) ประกอบกับข้อมูลจากการสุ่มตัวอย่างครอบครัวเด็กไทยเจนซี-อัลฟา จำนวน 1,340 ครอบครัว พบว่า มากกว่า 1 ใน 3 ของครอบครัวที่มีเด็กเจนซี-อัลฟา (generation Z-Alpha) ซึ่งมีอายุระหว่าง 3-14 ปี มีแนวโน้มที่ไม่ได้อยู่พร้อมหน้าพ่อแม่ลูก โดย 10.6% จาก 1,340 ครอบครัวเด็กเจนซี-อัลฟาอาศัยอยู่ในครอบครัวแห่งกลาง ที่ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้รับภาระเลี้ยงดูหลาน เนื่องจากพ่อแม่ไปประกอบอาชีพต่างถิ่น (จงจิตต์ ฤทธิรงค์, สุภรต์ จรัสสิทธิ์ และพิมพ์พรพรรณ นิตยัณรา, 2563) การเปลี่ยนแปลงข้างต้นส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวที่แตกต่างไปจากเดิม ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวเสื่อมถอย สมาชิกไม่ได้ทำตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม การหล่อหลอมบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เด็กจึงไม่มีที่พึ่งและหันไปพึ่งยาเสพติด เด็กขาดความอบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดูแบบอิสระปล่อยตามสบาย ขาดการชี้แนะให้คำปรึกษา ทำให้ขาดการควบคุมตนเอง ครอบครัวผลักภาระโดยให้เป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษา (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2560) การเสริมสร้างแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในเด็กเจนซี-อัลฟา (generation Z-Alpha) จึงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากเด็กในวัยนี้ เป็นวัยที่สามารถปฏิบัติตามกฎกติกา จัดการกับปัญหา ควบคุมตนเอง ใช้เหตุผล และการวางแผน (ณิชา ทิศน์ชาญชัย และจรรยา จุฑาภิสิทธิ์, 2559) ซึ่งสุภาวดี หาญเมธี (2561, น. 95-111) วิธีการคือ ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ผ่านกิจกรรมประจำวัน การที่เด็กได้ทำกิจกรรมประจำวันด้วยตนเอง จะทำให้เด็กตระหนักว่าตนเองมีความสามารถและการพึ่งพาตนเองได้ ก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นใจ ปลอดภัย มีความมั่นใจที่จะลงมือทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง และสุชา จันทน์เอม (2536, น. 2-3) กล่าวถึง จิตวิทยาพัฒนาการวัยเด็กตอนปลายที่มีอายุอยู่ในช่วง 6-12 ปี ว่าวัยนี้จะคาบเกี่ยวกับระยะก่อนวัยรุ่น ลักษณะพัฒนาการสำคัญที่เกิดขึ้นในวัยนี้คือ การเตรียมตัวเพื่อเติบโตเป็นเด็กวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ที่พร้อมจะเผชิญและรับผิดชอบต่อตนเองในทุก ๆ ด้าน โดยใช้หลักสูตร ทั้งนี้เนื่องจากงานศึกษาเชิงประจักษ์โดย Center on Conflict, Development, and Peace building (CCDP) (Paffenholz, 2010) เสนอว่า โรงเรียนและสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทต่อการสร้างแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

ปัจจุบันโรงเรียนจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งประกอบด้วยสมรรถนะ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และวิชาการทั้ง 8 กลุ่มสาระ อย่างไรก็ตามในกลุ่มวิชาทั้ง 8 กลุ่มสภานี้มีสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมเรื่อง ครอบครัว และบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว หากแต่เน้นที่องค์ความรู้ มากกว่าการปฏิบัติ รวมทั้งเนื้อหาที่เกี่ยวกับครอบครัวยึดตามครอบครัวขยายซึ่งยังไม่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อเป็นการยกระดับการปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่เพื่อเพิ่มแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในระดับครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลง จึงต้องมีการสร้างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมตามที่ อุดม เขยกิจวงศ์ (2545) กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมว่าหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมต้องพัฒนาจากสภาพปัญหาและความต้องการหรือวิถีชีวิตของผู้เรียน อาจพัฒนาจากหลักสูตรแกนกลางที่ปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตจริงของนักเรียนตามท้องถิ่นต่าง ๆ หรือพัฒนาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันซึ่งกระทบต่อนักเรียน ทั้งนี้มีการเพิ่มเนื้อหาตามวัฒนธรรมท้องถิ่นตามแนวคิดของปัทมา มาริบุญภพ (2547, น. 11) ที่ได้กล่าวว่า เป็นการนำรูปแบบของการดำเนินชีวิต หรือวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนกลุ่มหนึ่งหรือท้องถิ่น

หนึ่ง ซึ่งจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับสภาพความเป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ มาใช้ รวมทั้งธีรศักดิ์ อัครบรร (2540, น. 43) ที่กล่าวว่า หน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดการศึกษาที่สำคัญคือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยเฉพาะครูต้องตระหนักถึงบทบาทดังกล่าวและทำการเลือกสรร วิเคราะห์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าเพื่อนำไปจัดกิจกรรม และจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้เรียนรู้ต่อไป

การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ โดยผ่านการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงควรจัดทำเป็นหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมเพื่อเสริมหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับชั้นประถมศึกษา โดยเฉพาะชั้นประถมศึกษาตอนปลายเนื่องจากเป็นวัยที่ต้องอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลางที่ต้องรับภาระ ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวที่ต้องการการดูแลใน 4 มิติ คือ ด้านกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และในวัยนี้เด็กจะเริ่มเข้าใจและต้องการเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น เด็กจะเกิดพัฒนาการทางด้านความซนซนแข็งโดยพยายามคิดทำให้เหมือนผู้ใหญ่ด้วยการทุ่มเททั้งกำลังกาย และกำลังใจ ถ้าเด็กได้รับการยกย่องชมเชยก็จะเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดกำลังใจและความมานะพยายามมากขึ้น (Erikson อ้างถึงใน สิริมา ภิญโญนนตพงษ์, 2547, น. 46-49)

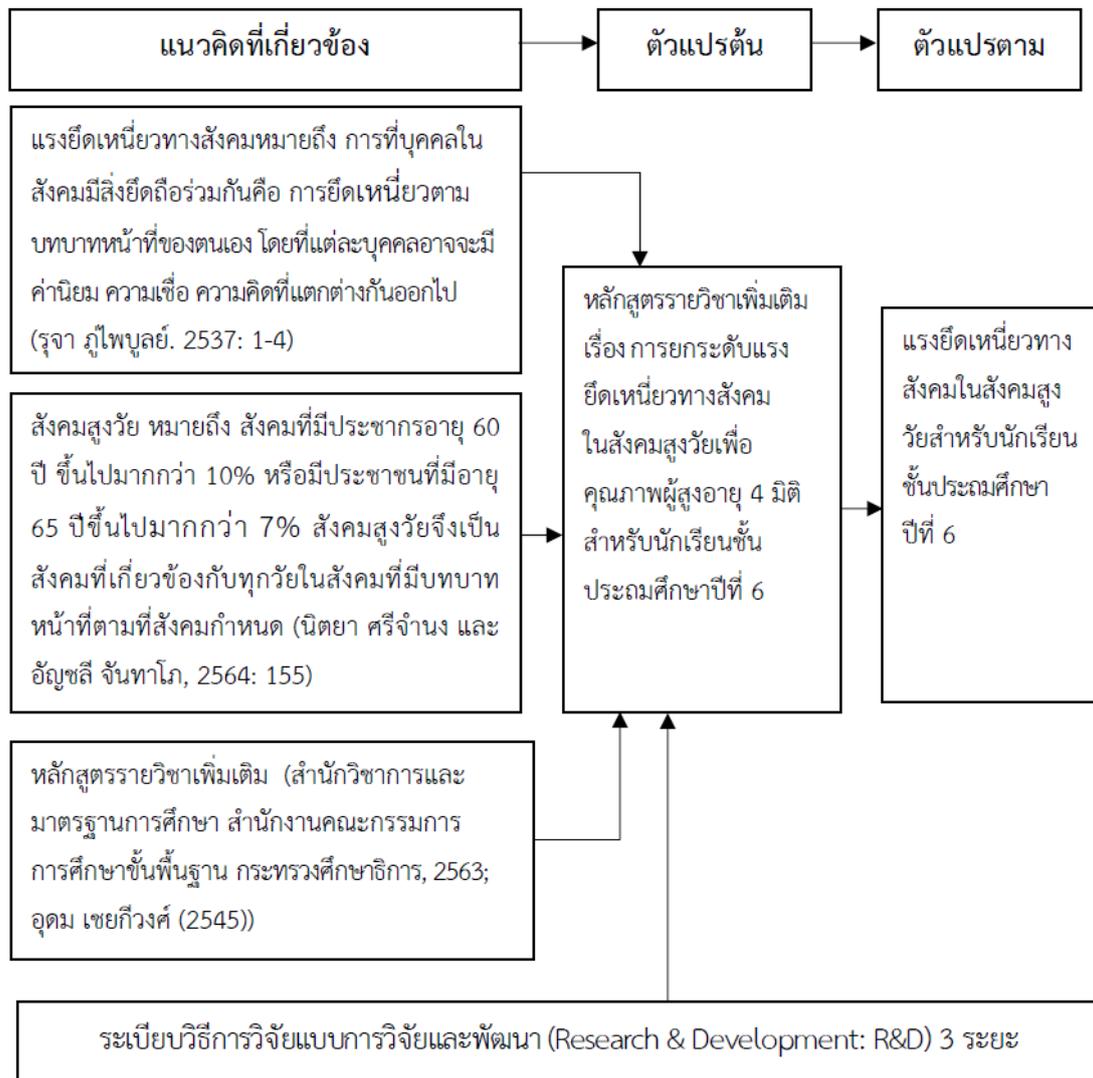
จากสภาพและแนวทางการแก้ปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ทั้งในครอบครัวและสังคมอันส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันอย่างมีความสุขและเพิ่มแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
2. สร้างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
3. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ศึกษาแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยดังนี้ แนวคิดเกี่ยวกับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม สังคมสูงวัย หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งพบว่า ครอบครัวและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วส่งผลต่อความสัมพันธ์และแรงยึดเหนี่ยวในครอบครัวซึ่งต้องเร่งสร้างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในระดับครอบครัว ผู้วิจัยจึงนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยกระบวนการวิจัยและพัฒนาแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมนาวยในสังคมนาวยสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มี 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมนาวยในสังคมนาวยสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติและหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม จากนั้นนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อสร้างร่างแบบสัมภาษณ์

ขั้นที่ 2 สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมนาวยในสังคมนาวยสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับหลักสูตร และองค์ความรู้ยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมนาวยในสังคมนาวยสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ครูผู้สอน 5 ท่าน คณาจารย์กลุ่มหลักสูตร

และการสอน 2 ท่าน กลุ่มจิตวิทยา 2 ท่าน กลุ่มสื่อและเทคโนโลยี 2 ท่าน กลุ่มวัดและประเมินผล 2 ท่าน ผู้ปกครองนักเรียน 5 ท่าน ปราชญ์ชาวบ้าน 2 ท่าน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุข 2 ท่าน ผู้สูงอายุ จำนวน 5 ท่าน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 3 คน เลือกแบบเจาะจงกับผู้ที่เกี่ยวข้องและมีเวลาในการให้ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เรื่อง ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แบ่งเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลพื้นฐาน ตอนที่ 2 เป็นสภาพปัญหาและความต้องการด้านแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ ตอนที่ 3 เป็นโครงสร้างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม ตอนที่ 4 เป็นข้อเสนอแนะอื่น ๆ ซึ่งแต่ละตอนมีลักษณะเป็นข้อคำถามปลายเปิด มีค่า Index of item objective – congruence: IOC = 1.0

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยและทีมงานดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ในระยะเวลา 30 วัน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา

ขั้นที่ 3 ตรวจสอบความถูกต้องและความตรงโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 คน ที่มีความเชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านสื่อและเทคโนโลยี ด้านการวัดผลและการวิจัย ด้านสุขภาพและด้านการสอน ด้านละ 2 คน เลือกแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เป็นประเด็นการสนทนากลุ่ม เกี่ยวกับโครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แนะนำผู้นำการสนทนา ชี้แจงเนื้อหาเกี่ยวกับการวิจัย และกิจกรรม ส่วนที่ 2 เป็นเนื้อหา และโครงสร้างหลักสูตร ส่วนที่ 3 สรุป ยืนยันข้อมูล ขอบคุนและปิดการสนทนากลุ่ม ประเด็นการสนทนากลุ่ม มีค่า IOC. = 1.0

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มทางสื่อออนไลน์ ใช้เวลา 4 ชั่วโมง

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปอุปนัย

ระยะที่ 2 การสร้างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดำเนินงาน 3 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยร่างหลักสูตรโดยนำข้อมูลจากระยะที่ 1 มาออกแบบหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ขั้นที่ 2 ตรวจสอบความถูกต้องและความตรงโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ 10 คน ที่มีความเชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ด้านสื่อและเทคโนโลยี ด้านการวัดผลและการวิจัย ด้านสุขภาพ และด้านการสอน ด้านละ 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เป็น ประเด็นการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับร่างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แนะนำผู้ดำเนินการสนทนา ชี้แจงเนื้อหาเกี่ยวกับหลักสูตร และกิจกรรม ส่วนที่ 2 ร่างหลักสูตรมีส่วนประกอบ 3 ส่วนคือ 1) ส่วนนำ ดังนี้ ชื่อหลักสูตร รหัสวิชา ชั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ หน่วยกิต เวลา 2) ส่วนเนื้อหา ดังนี้ ความนำ วิสัยทัศน์ หลักการ จุดมุ่งหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา ผลการเรียนรู้ ขอบข่ายเนื้อหา 4 หน่วย 3) เอกสารประกอบหลักสูตร ส่วนที่ 3 สรุป ยืนยันข้อมูล ขอบคุณและปิดการสนทนากลุ่ม ประเด็นการสนทนากลุ่ม มีค่า IOC. = 1.0

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มทางสื่อออนไลน์ ใช้เวลา 3 ชั่วโมง

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การสรุปอุปนัย

ขั้นที่ 3 การวิจัยเชิงทดลอง (Research: R₂) เพื่อหาคุณภาพของหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 2 ครั้ง ดังนี้

1. การทดลองใช้ครั้งที่ 1

กลุ่มเป้าหมาย

เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนบ้านยางสามต้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 2 จำนวน 3 คน เลือกแบบเจาะจงตามความสมัครใจของนักเรียนและครูประจำชั้น

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

การทดลองในครั้งนี้ใช้เครื่องมือ 2 ชนิด คือ

1) หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2) แบบทดสอบก่อนและหลังการพัฒนา เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นแบบทดสอบประเภทถูกผิด จำนวน 20 ข้อ มีค่า IOC. = 1.0

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการวิจัยกึ่งทดลองแบบ One Group Pre- Posttest Design (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2551) เป็นเวลา 3 วัน 20 ชั่วโมงตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยก่อนและหลังพัฒนาด้วยการทดสอบค่าทีแบบไม่อิสระ (t-test Dependent)

2. การทดลองใช้ครั้งที่ 2

กลุ่มเป้าหมาย

เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนบ้านสะเดียง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 จำนวน 30 คน ใช้การสุ่มอย่างง่ายโดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยสุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

การทดลองในครั้งนี้ใช้เครื่องมือ 2 ชนิด คือ

1) หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในขั้นตอนนี้เป็นการหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยกำหนดเป็นค่าร้อยละเฉลี่ยของคะแนนการทำกิจกรรมของผู้เรียนทั้งหมดต่อร้อยละของผลการประเมินหลังเรียนทั้งหมด นั่นคือ E_1/E_2 หมายถึง ประสิทธิภาพของกระบวนการ/ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ ตัวอย่าง 80/80 หมายความว่า เมื่อเรียนจากนวัตกรรมการเรียนรู้แล้ว ผู้เรียนจะสามารถทำกิจกรรมได้ผลเฉลี่ย 80% และประเมินหลังเรียนได้ผลเฉลี่ย 80% ในขั้นตอนนี้พบว่า $E_1/E_2 = 88.80/96.67$

2) แบบทดสอบก่อนและหลังการพัฒนา เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีค่า $KR_{20} = 0.91$ มีค่าอำนาจจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.47-0.73

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวม ด้วยวิธีการวิจัยกึ่งทดลองแบบ One Group Pre- Posttest Design (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2551) เป็นเวลา 3 วัน 20 ชั่วโมง โดยทำการทดสอบก่อนเรียน จำนวน 1 ชั่วโมง จัดกิจกรรมตามหลักสูตร จำนวน 18 ชั่วโมงและทดสอบหลังเรียน จำนวน 1 ชั่วโมง

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน ด้วยค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีแบบไม่อิสระ (t-test Dependent)

ระยะที่ 3 การทดลองใช้ในสภาพจริงเพื่อศึกษาระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

กลุ่มเป้าหมาย

เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนบ้านโนนสะอาด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1 จำนวน 30 คน ใช้การสุ่มอย่างง่ายโดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยสุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ชนิด คือ

1) หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2) แบบทดสอบก่อนและหลังการพัฒนา เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แนวคิดวิธีการวิจัยกึ่งทดลองแบบ One Group Pre-Posttest Design (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2551) เป็นเวลา 20 วัน ๆ ละ 1 ชั่วโมง รวม 20 ชั่วโมง โดยทำการทดสอบก่อนเรียน จำนวน 1 ชั่วโมง จัดกิจกรรมตามหลักสูตร จำนวน 18 ชั่วโมงและทดสอบหลังเรียน จำนวน 1 ชั่วโมง

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคม ในสังคมสูงวัยก่อนและหลังพัฒนา ด้วยการทำทดสอบค่าทีแบบไม่อิสระ (t-test Dependent)

ผลการวิจัย

1. ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม ในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า มีความจำเป็นมาก-มากที่สุด ทั้ง 4 มิติ ดังนี้ 1. ด้านร่างกาย (Physical Health) คือ ความรู้เกี่ยวกับร่างกาย และการดูแล ช่วยเหลือผู้สูงอายุ เช่น การดูแลเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่ม การทำความสะอาดร่างกาย 2. ด้านจิตใจ (Psychological) คือ การรับรู้ความรู้สึกทางบวกของสมาชิกในครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับสภาพจิตใจ และครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว 3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) คือ ทักษะการนัดผ่อนคลาย การแช่เท้า การสื่อสารกับผู้สูงอายุ เช่น การไหว้ การทักทาย การใช้โทรศัพท์มือถือ รวมทั้งการมีเวลาปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน 4. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การทำความสะอาดบ้านและบริเวณบ้าน

2. หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีส่วนประกอบ 3 ส่วนคือ 1) ส่วนนำ ดังนี้ ชื่อหลักสูตร รหัสวิชา ชั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ หน่วยกิต เวลา 2) ส่วนเนื้อหา ดังนี้ ความนำ วิสัยทัศน์ หลักการ จุดมุ่งหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา ผลการเรียนรู้ ขอบข่ายเนื้อหา 4 หน่วย ดังนี้ หน่วยที่ 1 ชื่อหน่วยการเรียนรู้ ครอบครัวและบทบาทหน้าที่ของฉัน (4 ชั่วโมง) ประกอบด้วย ความหมายของครอบครัว แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว บทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัว หน่วยที่ 2 ชื่อหน่วยการเรียนรู้ การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว (5 ชั่วโมง) ประกอบด้วย การดูแลด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 3 ชื่อหน่วยการเรียนรู้ การช่วยเหลืองานในหน้าที่ (5 ชั่วโมง) ประกอบด้วย การทำความสะอาดบ้านและบริเวณบ้านและหน่วยที่ 4 ชื่อหน่วยการเรียนรู้ การประพฤติตนให้เหมาะสม (4 ชั่วโมง) ประกอบด้วย การปฏิบัติตัวต่อผู้สูงอายุเกี่ยวกับการนัดผ่อนคลาย การแช่เท้า การสื่อสารกับผู้สูงอายุ เช่น การไหว้ การทักทาย การใช้โทรศัพท์มือถือ รวมทั้งการมีเวลาปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันเวลาเรียน จำนวน 20 ชั่วโมง แนวการจัดการจัดการการเรียนรู้ ใช้การจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและทักษะการปฏิบัติ สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ใช้การประเมินตามสภาพจริง โดยให้ผู้สูงอายุในครอบครัวมีส่วนร่วมในการประเมิน 3) เอกสารประกอบหลักสูตร ทั้งนี้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมจัดทำตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับ การจัดเรียงหน่วยการเรียนรู้ให้มีเนื้อหาที่สอดคล้องสัมพันธ์กัน และครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับ การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ

3. หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัย เพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

รายการ	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย	ร้อยละของคะแนนเฉลี่ย
คะแนนระหว่างเรียน	180	159.83	88.80
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน	20	19.33	96.67
ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) = 88.80/96.67			

จากตารางที่ 1 พบว่า นักเรียนได้คะแนนระหว่างเรียน (E_1) มีค่าเฉลี่ย 159.83 คะแนน จากคะแนนเต็ม 180 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 88.80 และนักเรียนได้คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (E_2) มีค่าเฉลี่ย 19.33 จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 96.67 แสดงว่า หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยว ทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 88.80/96.67 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ 80/80

4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก่อนและหลังการใช้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมฯ

แรงยึดเหนี่ยวทางสังคม	N	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t	p
ก่อนใช้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมฯ	30	20	9.63	2.48	19.02	0.00**
หลังใช้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมฯ	30	20	19.33	0.96		

**มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง แรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังใช้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

อภิปรายผล

หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความจำเป็นมากยิ่งมากที่สุด เนื่องจากสภาพครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อความสุขในครอบครัว ซึ่งความสุขในครอบครัวล้วนเกิดจากพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมยังมีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องน้อยและยังไม่เน้นการปฏิบัติอย่างจริงจังเป็นเพียงการเรียนรู้ที่วัดผลจากความรู้อย่างไม่เน้นการปฏิบัติ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมมาเสริมความรู้จากสาระการเรียนรู้แกนกลาง โดยเน้นที่พฤติกรรม และปฏิบัติจริงของนักเรียนต่อผู้สูงอายุในครอบครัวที่มี

ความสัมพันธ์ที่แตกต่างจากในอดีตและลักษณะของครอบครัวเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วตามแนวคิดของของสุพัตราสุภาพ (2541, น. 61) ที่แบ่งครอบครัวเป็น 3 แบบ ดังนี้ 1. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) 2. ครอบครัวขยาย (Extended Family) 3. โพลีแกมัสแฟมิลี (Polygamous Family) และด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของครอบครัว จึงทำให้ต้องมีหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมที่กำหนดให้มีการนำเนื้อหาที่ทันสมัย และสามารถแก้ปัญหาสังคมได้อย่างทันท่วงท่ามาใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยเนื้อหาต้องมีความหลากหลาย ตั้งอยู่บนฐานการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เป็นวิธีที่จะช่วยเสริมสร้างความรัก และสามัคคีให้เกิดขึ้นในครอบครัว ด้วยการดูแลเอาใจใส่ การช่วยเหลือ เอื้ออาทร และการมีกิจกรรมร่วมกัน สอดคล้องกับจิราภา กุลชาติ (2557: ก) ที่ดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง งานประดิษฐ์จากวัสดุรีไซเคิล เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และผลการวิจัย พบว่า ต้องการให้พัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยีคืออยู่ในระดับมากที่สุด

หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีองค์ประกอบ 3 ส่วน เนื่องจาก หลักสูตรเพิ่มเติมเป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยมีเป้าหมายในการจัดทำหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมเพื่อเสริมหลักสูตรแกนกลางตามความต้องการจำเป็นและบริบทของพื้นที่ ดังนั้นในรายละเอียดของหลักสูตรจึงเป็นไปตามที่หลักสูตรแกนกลาง และกฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้องกำหนด ซึ่งทำให้หลักสูตรมีความง่ายต่อการนำไปใช้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของนักวิชาการและกระทรวงศึกษาธิการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของจิราภา กุลชาติ (2557: ก) ดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง งานประดิษฐ์จากวัสดุรีไซเคิล เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่พบว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง พุทธศักราช 2551

หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 88.80/96.67 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 ทั้งนี้เนื่องจาก หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมนี้เป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาสาระที่เป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันหากแต่ในปัจจุบันกลับสับสนและไม่ค่อยได้ปฏิบัติมากนัก เมื่อมีการนำหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมมาใช้จึงทำให้ผู้ปกครองนักเรียนได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนตามหลักสูตร ซึ่งถือว่าผู้ปกครองนักเรียนเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมทำให้นักเรียนเกิดความตระหนักในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุทั้ง 4 มิติ คือ เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสภาพแวดล้อม ดังนั้นหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมจึงสามารถยกระดับแรงยึดเหนี่ยวของคนในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น โดยผ่านกิจกรรมที่เกิดขึ้นร่วมกันของคนในครอบครัว และเมื่อมีการปฏิบัติกิจกรรมเป็นระยะเวลาหนึ่ง นักเรียนก็จะเกิดสมรรถนะด้านการบริหารจัดการตนเอง โดยการปฏิบัติกิจกรรมตามรอบเวลาได้ด้วยตนเองโดยบางครั้งผู้ปกครองไม่ต้องบอกหรือสั่ง จึงทำให้ทั้งคะแนนระหว่างการฝึกและหลังจากใช้หลักสูตรมีสูงขึ้น สอดคล้องกับวิจิตร วิไลพรหม (2559: ก) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง ป่าชุมชนนาบอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่พบว่า ผลการใช้หลักสูตรทำให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน โดยมีคะแนนรวม 757 คะแนน เฉลี่ย 25.23 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.90 คิดเป็นร้อยละ 84.11 และนักเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 ทุกคน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีความคิดสร้างสรรค์หลังเรียน โดยได้คะแนนรวม 491 คะแนน เฉลี่ย 16.37 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.96 คิดเป็นร้อยละ 81.83 และนักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ .01 และลววรรณ สกलगुरुณาอารีย์ (2560: ง-จ) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างการใช้ทักษะชีวิตและรักความเป็นไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนั้นในการพัฒนาหลักสูตรยังให้ผู้เรียนและครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรซึ่งสอดคล้องกับ Goulart and Roth (2010) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการออกแบบหลักสูตรวิทยาศาสตร์ร่วมกับครู พบว่า นักเรียนที่มีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรและสามารถคิดรูปแบบในการสร้างจิตสำนึกต่อสังคมร่วมกันจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงของพวกเขา ทำให้ได้บทเรียนที่น่าสนใจที่เกิดจากการมีประสบการณ์ในการคิดร่วมกัน นักเรียนได้เรียนรู้จากกระบวนการกลุ่มและส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการในการเรียนรู้

ระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยของบุคคลในครอบครัวก่อนและหลัง ๆ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หลังใช้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติในหลักสูตรเพิ่มเติมนั้นเป็นกิจกรรมที่นักเรียนปฏิบัติกับผู้สูงอายุหรือผู้ปกครองในครอบครัวที่สร้างความรัก ความเอื้ออาทร การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เช่น การนวด การล้าง/แช่เท้า การดูแล หยิบสิ่งของ อาหาร เสื้อผ้า ต่าง ๆ ซึ่งเสมือนเป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยมีหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมมาช่วยเน้นย้ำให้ปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการปฏิบัติกิจกรรมตามหลักสูตรเพิ่มเติมของนักเรียนจึงเป็นการเพิ่มแรงยึดเหนี่ยวในครอบครัวได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของวิจิตร วิไลพรหม (2559: ก) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง ป่าชุมชนนาบอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่พบว่า นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และลววรรณ สกलगुरुณาอารีย์ (2560: ง-จ) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างการใช้ทักษะชีวิตและรักความเป็นไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่พบว่า นักเรียนมีการใช้ทักษะชีวิตหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนมีคุณลักษณะรักความเป็นไทยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สรุป

หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมที่ตรงกับความต้องการของท้องถิ่น และสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เนื่องจากหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมสร้างและพัฒนาจากการศึกษาความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น จากนั้นนำสาระที่มีความต้องการจำเป็นมากที่สุดมาจัดทำเป็นหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมมีการนำไปทดลองใช้ และวัดระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยของบุคคลในครอบครัว ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อให้บุคคลในแต่ละช่วงวัยสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในสังคมสูงวัยและครอบครัวแห่งกลาง โดยแต่ละบุคคลมีความตระหนักและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง

ผู้วิจัยจึงนำเสนอข้อเสนอแนะ เพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้

1. ผู้นำหลักสูตรไปใช้ต้องศึกษารายละเอียดของหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ ให้เข้าใจตลอดจนเตรียมสื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ เครื่องมือวัดและประเมินผลรวมทั้งการชี้แจงผู้ปกครองก่อนนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน
  2. หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมสามารถนำไปใช้จัดการเรียนรู้เป็นรายชั่วโมงในแต่ละวัน หรืออาจจัดแบบอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งเดียวตามเนื้อหา กิจกรรม และเวลาตามที่หลักสูตรกำหนด
  3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมควรมีการปรับยืดหยุ่นเวลาเรียนให้สอดคล้องกิจกรรม สภาพปัญหาและบริบท โดยเฉพาะการฝึกปฏิบัติควรเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงมากที่สุด เพื่อเพิ่มทักษะและความชำนาญเฉพาะเรื่อง โดยมีครูผู้สอนและบุคคลในครอบครัวเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้และปฏิบัติได้ดีที่สุด
  4. ควรมีการกำกับ ติดตาม และกระตุ้นพฤติกรรมหลังเรียนเป็นระยะเพื่อเสริมสร้างแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้คงทน
- ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้
1. ควรมีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นและแก้ปัญหาชุมชน
  2. ควรมีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดการยอมรับและมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
  3. ควรมีการวิจัยเชิงประเมินเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรระยะยาวต่อไป

องค์ความรู้ใหม่และผลที่เกิดต่อสังคม ชุมชน ท้องถิ่น

หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นหลักสูตรที่มีความต้องการจำเป็นในระดับมากที่สุดทั้งนี้เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และการเข้าสู่สังคมสูงวัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมโดยเฉพาะครอบครัวที่มีแนวโน้มลดลง อันก่อให้เกิดผลกระทบกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 4 มิติ ดังนั้นการปลูกฝังและหล่อหลอมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนโดยเฉพาะวัยที่เริ่มย่างเข้าสู่วัยรุ่นตอนต้น จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมจนกระทั่งปฏิบัติกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่เพื่อยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคมให้สูงขึ้นซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อความรัก ความผูกพัน และความสุขในครอบครัวรวมทั้งชุมชนและสังคมต่อไป นอกจากนี้ครูและสถานศึกษายังมีประสบการณ์ในการสร้างหลักสูตรเพิ่มเติมที่สอดคล้องกับปัญหาและแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างทันท่วงทีโดยอาศัยกระบวนการพัฒนาหลักสูตรอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรในครั้งนี้ใช้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรด้วยกระบวนการวิจัยและพัฒนา โดยมีระยะที่สำคัญคือ ระยะที่ 1 ซึ่งเป็นระยะในการศึกษาความต้องการจำเป็นในการสร้างหลักสูตร ซึ่งในระยะนี้จะทำให้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมที่สร้างและพัฒนาขึ้นมานั้นตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสถานศึกษา ส่งผลให้สถานศึกษามีหลักสูตรที่ใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างทันท่วงทีหรือทันต่อการเปลี่ยนแปลงนั่นเอง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง การยกระดับแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม ในสังคมสูงวัยเพื่อคุณภาพผู้สูงอายุ 4 มิติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำเร็จลงได้ด้วยดี โดยได้รับการสนับสนุนทุนในการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). *ครอบครัวไทย*. <https://thailand.unfpa.org/th/swop-launch-2021>.
- จงจิตต์ ฤทธิรงค์, สุภรต์ จรัสสิทธิ์ และพิมลพรรณ นิตยัณธา. (2563). *เปิดบ้านเด็กซี-แอลฟา การอบรมเลี้ยงดู พัฒนาการ พฤติกรรม บรรยากาศในครอบครัว*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิราภา กลุชาติ. (2557). *การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง งานประดิษฐ์จากวัสดุรีไซเคิล เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. (ปริญญา กศ.ม.). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, สาขาวิชา หลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัย.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2551). *แบบแผนการวิจัยเชิงทดลองและสถิติวิเคราะห์: แนวคิดพื้นฐานและวิธีการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ณิชา พันธ์ชาญชัย และจรรยา จุฑาภิสิทธิ์. (2559). *กิจกรรมตามวัยเพื่อส่งเสริมทักษะการบริหารจัดการและการควบคุมตนเอง*. <https://Media-20161129093332.pdf>.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2540). *ความเป็นครูไทย*. กรุงเทพฯ: พลพิมพ์.
- ปัทมา มาริบุญภพ. (2547). *การจัดการเรียนรู้ผู้พัฒนาธรรมท้องถิ่นในวิชาภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างกัน*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, บัณฑิตวิทยาลัย.
- พูนสุข เวชวิฐาน. (2557). *ทฤษฎีครอบครัวเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ลาารรณ สกกรณอารีย์. (2560). *การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสุพรรณบุรี ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างการใช้ทักษะชีวิตและรักความเป็นไทยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. (ดุษฎีนิพนธ์ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.
- วิจิตร วิไลพรหม. (2559). *การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง ป่าชุมชนนาบอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. (ปริญญาานิพนธ์ตามหลักสูตร). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2560). *องค์ความรู้ด้านครอบครัว*. http://www.km.moi.go.th/km/18_gender/gender39.pdf.

- สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. (2547). *ทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพของอีริกสัน (Erikson)*.
<https://sites.google.com/site/thvsdiphathnakardekpthmway/thvsdi-thi-keiywkhxng-kab-pha-thnakar-dek-pthmway/thvsdi-phathnakar-thang-bukhlikphaph-khx-ngxi-rikh-san-erikson>.
- สุชา จันทร์เอม. (2536). *พัฒนาการของมนุษย์*. [http:// www.educ-bkkthon.com](http://www.educ-bkkthon.com).
- สุพัตรา สุภาพ. (2541). *อิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อวัยรุ่น*. [https:// sites. google. com/site/rubsub production/home/xiththipl-khxng-khrxbkhrw-thi-mi-tx-way-run](https://sites.google.com/site/rubsub-production/home/xiththipl-khxng-khrxbkhrw-thi-mi-tx-way-run).
- สุภาวดี หาญเมธี. (2561). *ความคิดสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: รักลูกแฟมิลี่กรุ๊ป.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2545). *ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- Goulart, M. & Roth, W. (2010). *Engaging Young Children in Collective Curriculum Design*. *Cultural Studies of Science Education*, 5(3), 533-562.
- Paffenholz, T. (Ed.). (2010). *Civil society & peace building: A critical assessment*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.